

PERSPECTIEVENNOTA 2018-2021

Versie AB - 4 juli 2017

Perspectievennota 2018-2021

Waterschap Rijn en IJssel

Inhoud

1. INLEIDING	3
2. OMGEVINGSANALYSE	4
3. PROGRAMMA <i>WATERSYSTEMEN</i>	8
4. PROGRAMMA <i>VEILIGHEID</i>	12
5. PROGRAMMA <i>AFVALWATERKETEN</i>	16
6. BEDRIJFSVOERING	19
7. MEERJARENRAMING	23

1. INLEIDING

Voor u ligt de perspectievennota, die functioneert als de jaarlijkse actualisatie van het geldende Waterbeheerplan 2016-2021. De actualisatie vindt mede plaats op basis van een analyse van ontwikkelingen in de omgeving van het waterschap en ontwikkelingen in de uitvoering van het beleid.

Wij hebben als waterschap een goede maatschappelijke en financiële uitgangspositie en staan steeds meer in wisselwerking met onze omgeving. Mede vanuit die omgeving komen er nieuwe opgaven op ons af waarvoor een adequate organisatie nodig is. Het gaat hierbij o.a. om veiligheid en klimaat, opgaven op het gebied van energieneutraliteit en grondstofverwerking en om schoon water en informatiemanagement. Deze opgaven leggen extra druk op onze organisatie en op de formatieomvang voor de komende jaren. Voorzien wordt dat de formatie zal moeten toenemen om deze opgaven goed te kunnen uitvoeren.

De afgelopen jaren is een beleid in gang gezet om de stijgende kosten te pareren met interne besparingen en daarbij uit te gaan van een maximale tariefstijging met 3% per jaar. De bestuurlijke doelstelling hierbij was om structureel kostendekkende tarieven te realiseren. In de meerjarenraming die eind vorig jaar is vastgesteld blijkt dat voor het taakveld zuiveringsbeheer die kostendekking inmiddels is bereikt. Voor het taakveld watersysteembeheer wordt vanaf 2018 een kostendekkende raming voorzien.

Het algemeen bestuur heeft in zijn bestuursakkoord 'Water verbindt' afgesproken om kaders te stellen voor de omvang van de schuldenlast van het waterschap. De basis hiervoor is in de perspectievennota van vorig jaar reeds gelegd. Dit jaar zijn die kaders verder uitgewerkt. Er wordt een duurzaam financieel beleid voorgesteld met als korte termijndoel een stabilisatie van de groei van de schuld omvang. Het doel voor de middellange termijn is om de schuld omvang af te laten nemen tot 250% van de omvang van de begroting. Daarmee is die omvang vergelijkbaar met die van de andere waterschappen.

De inzet die nodig is voor onze maatschappelijke opgaven én het doorvoeren van een duurzaam financieel beleid hebben gevolgen voor de meerjarenraming in de periode 2018-2021. In deze perspectievennota worden hiervoor de financiële kaders bepaald. Dit gebeurt mede op basis van een analyse van de financieel-economische parameters die het uitgavenniveau bepalen (ontwikkeling van personeelkosten, rekenrente, inflatie), alsmede op basis van een verkenning van de ontwikkeling van de belastingeenheden (de inkomstenkant).

De kaders die in deze perspectievennota worden gesteld, dienen als uitgangspunt voor de Begroting 2018 en de Meerjarenraming 2018-2021. Deze worden komend najaar aan u voorgelegd.

2. OMGEVINGSANALYSE

Als waterschap werken we dagelijks aan een actieve verbinding van ons werk met dat van andere overheden en met de maatschappelijke gebruikers van water. In onze Watervisie 2030 is dit als leidend principe vastgelegd. Vanuit die verbinding ervaren wij dat de dynamiek in de samenleving groot is, zowel lokaal, regionaal als landelijk. Dit vraagt om adaptief handelen en om flexibiliteit. We kunnen ons beleid niet meerjarig vast zetten, maar willen en moeten meebewegen met onze omgeving. Voor de nabije toekomst zien we een aantal duidelijke ontwikkelingen en opgaven, zowel op het gebied van hoogwaterveiligheid, waterkwaliteit, als in het omgaan met energie en afvalwater.

Verkiezingen en investeringsagenda

De Tweede Kamerverkiezingen van 15 maart jl. zijn de opmaat voor een nieuwe kabinetsperiode, waarin duurzaamheid en klimaatadaptatie hoog op de agenda zullen staan. Om hieraan een impuls te geven hebben de waterschappen, provincies en gemeenten dit voorjaar voor het eerst een gezamenlijke investeringsagenda gepresenteerd en aangeboden aan de kabinetsformateur. Centraal hierin staan de thema's energietransitie, klimaatadaptatie en het uitbouwen van een circulaire economie. De decentrale overheden willen hun jaarlijkse investeringen van €28 miljard inzetten voor deze opgaven. Ze vragen het nieuwe kabinet om hierin mee te investeren en om knelpunten in wet- en regelgeving weg te nemen.

Anders dan bij voorgaande Tweede Kamerverkiezingen waren het bestaansrecht en de democratische legitimiteit van de waterschappen deze keer geen issue. Mogelijk spelen in de beeldvorming televisieprogramma's als 'Nederland onder water' en 'Onzichtbaar Nederland (over water)' een rol. 86% van de Nederlanders wil dezelfde hoeveelheid of meer middelen uittrekken voor bescherming tegen (zee) water (SCP, COB 2016-4). Het is echter geen reden om achterover te leunen. Zoals ook het OESO-rapport 'Water governance in the Netherlands: fit for the future?' liet zien, is er nog veel te verbeteren aan het waterbewustzijn van de Nederlanders. Hierop wordt ook door ons waterschap de komende jaren de nodige inzet gepleegd.

Na de recente Tweede Kamerverkiezingen volgen in maart 2018 de gemeenteraadsverkiezingen. Wij streven ernaar om de waterthema's en verbindingen met andere opgaven goed bij de politieke partijen naar voren te brengen en hier ook tijdens de collegeformaties in ons beheergebied aandacht voor te vragen.

Klimaatbeleid en ruimtelijke adaptatie

In het kader van het nationale Deltaprogramma is afgesproken om als overheden fasegewijs invulling te geven aan de omgang met klimaatverandering. De eerste mijlpaal is om dit in 2020 geborgd te hebben in het beleid en in het handelen van alle betrokkenen. De tweede mijlpaal is dat in 2050 sprake is van een klimaatbestendige inrichting. In december 2016 heeft de ministerraad de Nationale Adaptatiestrategie vastgesteld. In de strategie zijn alle gevolgen (breder dan alleen water) van de verwachte klimaatverandering voor Nederland systematisch in beeld gebracht en risico's benoemd waarvoor de komende jaren extra aandacht nodig is. In 2017 wordt de strategie verder uitgewerkt in een landelijk Uitvoeringsprogramma Klimaatadaptatie. Wij sluiten als waterschap aan bij dit uitvoeringsprogramma, en bepalen als eerste stap wat onze positie en rol is in de klimaatopgave.

De extra opgave voor klimaatverandering voor de waterschappen is berekend op €500 mln. in totaal. De waterschappen willen deze extra opgave samen met het Rijk in 2025 gerealiseerd hebben, wat een jaarlijkse investering betekent van €60 mln.

Van het Rijk wordt gevraagd om tot en met 2025 jaarlijks € 30 mln. bij te dragen. Voor elk afzonderlijk waterschap gaat het gemiddeld om bijna € 1,5 mln. per jaar. Wij zullen de investeringen in projecten en processen die gericht zijn op klimaatadaptatie oormerken om onze bijdrage in de gezamenlijke investeringsagenda inzichtelijk te maken.

Medio 2017 wordt het Deltaplan ruimtelijke adaptatie (DRPA) verwacht. Dit plan valt onder het landelijke deltaprogramma en zal op Prinsjesdag worden vastgesteld. Het DRPA moet een nieuwe stimulans vormen om de doelen van de Deltabeslissingen te realiseren. Het plan richt zich met name op het organiseren en ondersteunen van regionale partijen bij een door hen te coördineren aanpak van ruimtelijke adaptatie, waarbij knelpunten vanuit een gedeeld eigenaarschap worden opgepakt. Het DRPA is een concrete stap om het onderwerp klimaatadaptatie te agenderen en de samenwerking op dit onderwerp in onze regio verder te brengen.

Schoon water en bestuursakkoord water 2.0

Najaar 2016 is door de minister van Infrastructuur en Milieu (hierna: IenM) samen met alle medeoverheden en maatschappelijke partners de Delta-aanpak Waterkwaliteit en Zoetwater opgesteld. In deze werken alle partijen samen aan de overkoepelende ambitie voor voldoende chemisch schoon en ecologisch gezond water voor duurzaam gebruik. Ook de waterschappen nemen hierin deel en zijn medeverantwoordelijk voor het nemen van maatregelen ten behoeve van een betere waterkwaliteit. Het beperken en tegengaan van nutriënten, gewasbeschermingsmiddelen en medicijnresten in het grond- en oppervlaktewater zijn als prioriteiten benoemd. In 2017 en 2018 worden bij alle waterschappen regionale analyses uitgevoerd om actueel inzicht te krijgen in de aard en omvang van de waterkwaliteitsproblemen en de maatregelen die nodig zijn om de (KRW-) doelen te realiseren. Dit zal leiden tot inhoudelijke en bestuurlijke discussies over effectiviteit en betaalbaarheid van maatregelen en de haalbaarheid van de huidige waterkwaliteitsdoelen. Het zal daarbij gaan om de inspanning van het waterschap voor KRW-inrichtingsmaatregelen, maar ook om discussies en keuzes over zuiveringsdoelstellingen voor rioolwaterzuiveringsinstallaties (hierna: RWZI's) (nutriënten, medicijnresten) en de inzet van waterschappen in het mestbeleid.

Er is zowel landelijk als regionaal veel ontwikkeling in de aanpak van mestverwerking. De waterschappen ontvangen regelmatig vergunningaanvragen voor lozingen van afvalwater uit mestverwerkingsinstallaties, rechtstreeks op oppervlaktewater of indirect via de riolering. De waterschappen hebben daarom gezamenlijk een afwegingskader opgesteld en vastgelegd in het rapport 'Achtergronddocument vergunningenbeleid voor lozingen van afvalwater uit mestverwerkingsinstallatie'. Dit afwegingskader wordt inmiddels ook door ons waterschap toegepast, met als doel om de belasting van het oppervlaktewater niet toe te laten nemen. Het ministerie van IenM stelt landelijk lozingenbeleid voor mestverwerkingsinstallaties op en benut hierbij dit waterschapsrapport.

Landelijk is gestart met de verkenning van een nieuw Bestuursakkoord Water, als opvolger van het Bestuursakkoord Water uit 2011, gesloten door de koepelorganisaties van overheden en drinkwaterbedrijven. Indertijd lag de nadruk op een betere taakverdeling tussen de overheden en het realiseren van meer efficiëntie m.n. in de waterketen. Het beoogde nieuwe akkoord krijgt een meer integrale benadering van de wateropgaven. Waterkwaliteit, waterkwantiteit, waterketen, financiering, samenwerking en energie/circulaire economie zullen thema's zijn in het nieuwe akkoord. Daarbij wordt de waterketen benaderd vanuit het concept van de watercyclus. Voor de waterkwaliteit zullen verder de afspraken uit de Delta-aanpak Waterkwaliteit een plek gaan krijgen in het nieuwe akkoord.

Financieel-economische ontwikkelingen

In 2016 heeft het herstel van de Nederlandse economie zich doorgezet. Volgens recente ramingen van het Centraal Plan Bureau (CPB) zet de groei van de economie ook in de periode 2018-2021 door, met gemiddeld 1,6% per jaar. Een gelijk opgaande groei van werkgelegenheid en arbeidsaanbod zorgt voor een daling van de werkloosheid naar gemiddeld 4,7%. De ontwikkelingen op de woningmarkt zijn positief.

De Achterhoek is één van de regio's in Nederland met een krimpende bevolking en prognoses van daling met 11% tot 2040. Terwijl de steden in de Randstad in toenemende mate kampen met ruimtegebrek door de grote vraag naar woningen, kampen de regio's in de randen van ons land met leegloop en leegstand. Groei en krimp worden gezien als twee zijden van dezelfde medaille. De provincies pleiten daarom voor een integrale aanpak van de gevolgen van de demografische verschuivingen, juist ook om de kansen van deze ontwikkeling te benutten. De gemeenten in de Achterhoek werken hiertoe samen als regio, maar ook met andere partijen in het platform Achterhoek 2020. In de Achterhoek liggen veel economische kansen, bijvoorbeeld op het gebied van Smart Werken, waar het zich in toenemende mate mee profileert. Het waterschap levert door het uitvoeren van investeringen ook een bijdrage aan de economische ontwikkeling van de regio. Er liggen grote opgaven, o.a. op het gebied van leegstand en bereikbaarheid die de partijen samen willen oppakken.

De Unie van Waterschappen heeft vorig jaar de commissie Aanpassing Belastingstelsel (CAB) ingesteld om mogelijke aanpassingen van het huidige belastingstelsel te onderzoeken. Hierbij wordt gekeken naar hoe op de langere termijn principes als “de gebruiker/vervuiler/veroorzaker/belanghebbende betaalt” nog beter in de financiering van het waterbeheer kunnen worden toegepast. Dit heeft mogelijk gevolgen voor de lastenverdeling over de diverse groepen belastingplichtigen. Voor de zomer werkt de CAB verschillende denkrichtingen uit, inclusief een financiële vertaling. Na de zomer staan er consultaties in de regio op het programma. De CAB komt uiterlijk eind 2017 met definitieve voorstellen.

Internationaal en grensoverschrijdend werken

Landelijk trekken de waterschappen steeds meer samen op bij het aangaan van internationale samenwerking. Als 'Dutch Water Authorities' zijn we beter in staat om op de vele verzoeken om ondersteuning vanuit het buitenland een adequaat antwoord te bieden. De waterschappen worden steeds meer gezien als partners die veel te bieden hebben als het gaat om de ontwikkeling van 'water governance' en uitvoering van 'hands on' waterbeheer in het buitenland. De Unie wil als deelnemer in de Nederlandse Topsector Water nadrukkelijk aansluiten bij de koers van de ministeries om economische belangen en ontwikkelingsbelangen met elkaar te verenigen. Dit gebeurt onder meer door deelname vanuit de Unie aan internationale handelsmissies. In het verlengde hiervan is overleg gaande met de ministeries over een nauwere inzet van de Dutch Water Authorities in de internationale waterambitie van het Rijk.

De grensoverschrijdende samenwerking met Duitse partners is een structurele activiteit van het waterschap geworden. Ook landelijk en regionaal is grensoverschrijdende samenwerking (GROS) een belangrijk thema. Vanuit ministerie, provincie Gelderland en Overijssel en de EUREGIO wordt de samenwerking op economisch en maatschappelijk gebied gestimuleerd. Wij richten ons hierbij op de waterthema's, waarvan de komende tijd waterveiligheid (dijkring 48), waterkwaliteit (nutriënten, medicijnen) en beheer en onderhoud (vistrappen, muskusrattenvangst) de belangrijkste zijn.

Via ons grensoverschrijdende platform en diverse 'Arbeitsgruppen' en 'Steuerungsgruppen' onderhouden wij het contact en de afstemming met Duitse collega's op verschillende bestuursniveaus.

Grondstoffen en energie

De waterschappen beschouwen afvalwater als een bron van duurzame energie en grondstoffen. Door toepassing van innovatieve technieken kunnen schaarse stoffen, zoals fosfaat, cellulose en neo-alginaat, worden teruggewonnen. Om landelijk de krachten te bundelen hebben de waterschappen zich begin dit jaar, via de Unie van Waterschappen, aangesloten bij het Grondstoffenakkoord. In dit akkoord spreken overheden, maatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven hun ambitie uit om de transitie naar de circulaire economie te versnellen door bewuster en slimmer om te gaan met grondstoffen. De ondertekenaars van het akkoord willen dit bereiken via zogeheten transitieagenda's. Hierbij gaan zij met elkaar om tafel om een plan van aanpak op te stellen voor verschillende onderwerpen. De waterschappen willen dit doen voor de thema's biomassa en voedsel, kunststoffen en de bouw.

Om mee te werken aan de energietransitie zijn de waterschappen in 2016 een 'Green Deal Energie' aangegaan met het ministerie van IenM, en hebben zich daarmee gecommitteerd aan het streven om in 2025 energieneutraal te worden. Deze ambitie is vervolgens bestuurlijk bekrachtigd in onze eigen Duurzaamheidsstrategie. In deze strategie is opgenomen dat het waterschap streeft naar een 100% duurzaam waterschap waarbij het denken vanuit een circulaire economie leidend is. Dit betekent dat ons waterschap zuinig omgaat met energie en dat we de energie die we nodig hebben zelf duurzaam gaan opwekken. Het uitvoeringsplan hiervoor is begin 2017 nader uitgewerkt met als uitkomst dat inzet op windenergie in ons beheergebied prioriteit gaat krijgen.

3. PROGRAMMA WATERSYSTEMEN

Hoofdpijnen beleid

Het waterschap is verantwoordelijk voor het beheer van het oppervlaktewater en het grondwater in onze regio. We zorgen voor een goed beheer en onderhoud, dat past bij de ruimtelijk toegekende functies. Daar waar de gewenste kwaliteit of kwantiteit tekort schieten is er een opgave voor verbetering. Leidende principes hierbij zijn de stroomgebiedsbenadering, gebiedsnabij werken, samen met andere partners en 'werk met werk' maken.

Het Waterbeheerplan 2016-2021 geeft voor de thema's Voldoende en voor Schoon uitwerking aan ons beleid voor:

- voldoende water: normale, te droge en te natte omstandigheden; kades;
 - schoon water: ecologische en chemische kwaliteit, en kwaliteit voor specifieke wateren.
- Het bestuursakkoord (2015) van het algemeen bestuur legt hierbij accent op de praktische doorwerking van de ontwikkelende kennis en inzichten over het opvangen van klimaateffecten en over de waterkwaliteit.

Interne en externe ontwikkelingen

Voor het watersysteembeheer zijn voor de uitvoering van het waterbeheerplan (WBP) en het bestuursakkoord de volgende ontwikkelingen van belang:

Schoon Water

In 2017 en 2018 bereiden we ons voor op de mid-term review van de Kaderrichtlijn Water. Daarin maken we de balans op in hoeverre de doelen voor schoon water zijn bereikt, en in hoeverre doelbereiking in 2027 haalbaar is. We weten inmiddels dat het nodig is om nogmaals scherp te kijken naar de emissies op onze wateren. Ook landelijk zijn er zorgen over de waterkwaliteit. De minister heeft daarom, samen met de medeoverheden en een groot aantal maatschappelijke partijen, de 'Delta-aanpak Waterkwaliteit en Zoetwater' opgesteld. De Delta-aanpak bevat een breed palet aan maatregelen van alle betrokken partijen en is voor het waterschap mede aanleiding voor een vernieuwingsslag in ons waterkwaliteitsbeleid. Deze vernieuwingsslag hebben wij dit voorjaar uitgewerkt in de vorm van een aanpak voor 'schoon water'. Deze bestaat uit drie sporen:

- Opstellen van een actueel inzicht in de waterkwaliteitsproblemen in ons beheergebied, in de vorm van een 'schoon wateratlas'.
 - Inzicht geven in het handelingsperspectief van de partijen die mede verantwoordelijkheid dragen.
 - Vervolgens bepalen van de rol en positie die wij als waterschap in willen nemen.
- Deze sporen zullen in de tweede helft van 2017 leiden tot nadere besluiten over het oppakken van mogelijke maatregelen en samenwerking met relevante partners.

Samenwerking landbouw (DAW)

Het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer is een initiatief van de landbouwsector om de aandacht voor waterkwaliteit en -kwantiteit te stimuleren, in samenwerking met partners waaronder het waterschap. Het afgelopen jaar is er hard gewerkt aan het structureren van een aanpak van DAW op provinciaal niveau. Er is een bestuurlijke stuurgroep ingesteld, bestaande uit heemraden van de drie Gelderse waterschappen, gedeputeerde van de provincie en een vertegenwoordiger van het bestuur van LTO Noord.

In het beheergebied van WRIJ wordt in het kader van DAW volop gewerkt aan het project Vruchtbare Kringloop. Verder zijn inmiddels twee projecten goedgekeurd en zijn dit voorjaar drie nieuwe projecten ingediend. Voor de komende periode wordt verder ingezet op de samenwerking met de landbouw in ons beheergebied. De ambitie is om een zo groot mogelijk aantal agrariërs te bereiken.

Dit om zowel het peloton te vergroten als ook het bewustzijn van de ondernemer voor de rol van waterbeheer in zijn bedrijfsvoering te vergroten. Aandachtspunt hierbij blijft de POP-regelgeving (financiering) die het voor de agrariërs en de waterschappen niet makkelijk maakt om de projecten ingediend en uitgevoerd te krijgen.

Klimaatadaptatie

Ons waterschap wil een duidelijke rol en positie innemen richting partners en burgers in het omgaan met klimaatadaptatie. Hiervoor is de 'positiebepaling klimaatadaptatie' uitgeschreven, die een duidelijk handelingsperspectief biedt om te bepalen op welke onderdelen ons waterschap versterkt wil inzetten en vanuit welke positie. De nadruk ligt daarbij op de verbinding met andere partijen vanuit de positie van partner en adviseur. Wij willen o.a. richting gemeenten ons aandeel leveren, bij het handhaven en verbeteren van het woon- en investeringsklimaat in ons gebied. Verder geven wij invulling aan onze rol in de regionale aanpak van droogte en zoet water (Zoet Water Oost-Nederland / ZON). Ook hierbij gaat het om samenwerking, in dit geval met grondgebruikers en overheidspartners in Rijn-Oost.

N-2000 en PAS

De planuitwerkingen voor de Natura2000-gebieden worden eind 2017-begin 2018 afgerond. De PAS-maatregelen moeten zijn uitgevoerd voor 2021. Dit betekent de komende jaren een forse bestuurlijke en ambtelijk inzet op deze dossiers. In sommige gevallen kunnen de plannen zorgen voor onrust in de betreffende gebieden omdat de plannen individuele (agrarische) grondeigenaren zullen raken. Er zijn echter ook situaties waarbij, vanuit de wens van sommige agrarische bedrijven om hun bedrijfsactiviteiten te verbreden, de ontwikkelingen kansen bieden.

Onderzoek risico's wateroverlast

De uitkomsten van het toetsingsonderzoek naar risico's op regionale wateroverlast worden in 2017 vastgesteld, door middel van een (partiële) herziening van het waterbeheerplan. Voor de eventuele knelpunten die uit het onderzoek voortkomen wordt in samenspraak met het bestuur een uitvoeringsstrategie uitgewerkt. De uitvoering van deze maatregelen vindt plaats vanaf 2018.

Ontwikkeling in uitvoering deelprogramma's

De investeringen die nodig zijn voor de uitvoering van de opgaven uit het waterbeheerplan, zijn onderverdeeld in de volgende programma's:

1. Systeem op orde

Het bestaande watersysteem op orde houden betekent het behoud van een betrouwbaar watersysteem. Hieronder valt de uitvoering van het baggerbeleidsplan, maar ook vervanging, renovatie en/of automatisering van kunstwerken. De investeringskosten bedragen gemiddeld € 2,2 mln. per jaar. Daarnaast wordt jaarlijks € 1,0 mln. geïnvesteerd in vervanging van het rijdend materieel.

2. Systeem Klimaatrobuust

In dit deelprogramma voeren we maatregelen uit gericht op beperking van risico's op wateroverlast en watertekort in extreme situaties (klimaatadaptatie). We werken o.a. aan optimalisatie van het watersysteem Lichtenvoorde, Buurserbeek en Zoddebeek en de wateropgave Arnhem-Noord. Daarnaast volgen maatregelen uit het toetsingsonderzoek risico's regionale wateroverlast. De exacte omvang van deze opgave is nog niet te duiden, maar in de investeringsraming is uitgegaan van ongeveer € 1,0 mln. per jaar vanaf 2018. Ook de projecten in het kader van functiebediening uit de GGOR-processen en de PAS, alsook de aanpassing van de waterhuishouding in de Zumpe, de Wildenborch en Hagenbeek (anti-verdroging) dragen bij aan een klimaatrobuuster watersysteem. Voor de PAS-maatregelen is separate financiering (100%) met de provincie afgesproken.

Voor de overige projecten worden cofinancieringsmogelijkheden verkend (provinciaal, Rijks- en EU-financiering).

3. Systeem Schoon

In dit deelprogramma voeren we maatregelen uit gericht op de verbetering van de waterkwaliteit, zowel chemisch als ecologisch. De herinrichtingsprojecten die worden uitgevoerd t.b.v. ecologische waterkwaliteit i.c.m. de ecologische verbindingzones worden deels gefinancierd op basis van de Samenwerkingsovereenkomst met Gelderland en de overeenkomst Blauwe Knooppunten met Rijkswaterstaat.

4. Stedelijk Water

Voor de investeringen gericht op stedelijk water is de basisopgave in beeld gebracht in de waterkwaliteitsspoor studies. Gemiddeld is hier ca. € 300.000 per jaar voor gereserveerd voor een periode van ongeveer 8 jaar. De dynamiek in stedelijk gebied is echter groot waardoor nieuwe opgaven kunnen ontstaan.

Daarnaast zijn bijdragen aan gemeenten voor (her)ontwikkeling van stedelijk gebied, op basis van de stimuleringsregeling, onderdeel van dit deelprogramma. Vanaf 2013 kunnen er binnen deze regeling geen nieuwe aanvragen meer worden ingediend. Uiterlijk in 2019 verwachten wij de laatste bijdragen uit te betalen.

Ontwikkeling investeringen

Voor het investeringsvolume binnen het programma Watersysteembeheer is de Meerjarenraming 2017-2020 het uitgangspunt. De meest recente peiling van de uitvoering van projecten en analyse van interne en externe ontwikkelingen (voorjaar 2017) leiden tot een bijstelling van deze meerjarenraming. Onderstaande tabel toont de bijstellingen.

Investeringsraming 2018-2021 - programma Watersystemen

bedragen in € mln.

	Prognose 2017	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
1. Systeem op orde ¹⁾	3,0	3,0	3,2	3,2	3,2
2. Systeem Klimaatrobuust	2,9	2,9	5,5	5,8	6,2
3. Systeem Schoon	1,9	4,2	4,7	5,0	5,5
4. Stedelijk Water	0,5	0,6	0,9	0,3	0,4
5. Bedrijfsvoering	0,6	0,3	0,6	0,2	0,1
Saldo programma bruto	8,9	11,0	14,9	14,5	15,4
Cofinanciering	-2,9	-3,5	-6,5	-5,8	-6,5
Totaal programma netto	6,0	7,5	8,4	8,7	8,9
<i>Meerjarenraming 2017-2020</i>	<i>6,0</i>	<i>7,5</i>	<i>8,4</i>	<i>8,2</i>	

- 1) De investeringen in de deelprogramma's 'systeem op orde' en bedrijfsvoering zijn vervangingsinvesteringen. De overige deelprogramma's zijn gericht op watersysteem-aanpassingen t.b.v. het bereiken van beleidsdoelstellingen. Investeringen met significante terugverdieneffecten zijn vooralsnog niet aan de orde binnen deze investeringsramingen.

Toelichting ontwikkeling investeringen

- Tot en met 2019 zijn er geen wijzigingen in het investeringsvolume aangebracht. De programmering en uitvoering van projecten sluit goed aan op het meerjarige investeringsvolume.
- Voor 2020 is netto € 0,5 mln. extra geprogrammeerd, omdat we verwachten extra inspanningen te plegen voor deelprogramma's Systeem Schoon en Systeem Klimaatrobuust.
- Voor 2021 is netto € 8,9 mln. geprogrammeerd. Het eind van de planperiode en de afronding van de samenwerkingsovereenkomst met de provincie Gelderland maakt dat we een verhoogde uitvoeringspiek verwachten.

Totale lasten watersystemen

De getoonde investeringen maken deel uit van de totale kosten voor het watersysteembeheer. Naast de kapitaallasten, die het gevolg zijn van de investeringen, bestaan deze uit personele lasten en overige lasten. De totale kosten omvatten alle taken voor de instandhouding en de ontwikkeling van het watersysteem in ons gebied.

bedragen in € mln.

Watersystemen	Prognose 2017	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Netto kapitaallasten	8,8	8,8	6,9	6,8	6,7
Netto personeelslasten	12,8	13,8	14,2	14,7	15,1
Netto overige lasten	14,3	14,6	15,0	15,3	15,6
Totale lasten programma	35,9	37,2	36,1	36,8	37,4

4. PROGRAMMA VEILIGHEID

Hoofdpijnen beleid

Het waterschap heeft de afgelopen jaren intensief meegewerkt aan de ontwikkeling van het nationale Deltaprogramma. Vanuit dit programma werken we de komende jaren verder aan het op orde krijgen van de dijken, aan een passende ruimtelijke inrichting en aan een adequate crisisbeheersing. Dit doen we samen met Rijkswaterstaat, de provincies, de veiligheidsregio's en gemeenten, o.a. in het gezamenlijke Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP).

Het Waterbeheerplan 2016-2021 geeft voor het thema Waterveiligheid uitwerking aan ons beleid in termen van 'meerlaagse veiligheid':

- laag 1: preventie: primaire en regionale waterkeringen;
- laag 2: ruimtelijke inrichting;
- laag 3: crisisbeheersing.

Het bestuursakkoord (2015) van het algemeen bestuur legt voor de primaire waterkering dijkkring 48 (dijk rond de Liemers die doorloopt tot bij Bislich in Duitsland) een duidelijk accent bij de afstemming met de Duitse partners.

Interne en externe ontwikkelingen

Er zijn diverse belangrijke ontwikkelingen die de uitvoering van het WBP bepalen voor het programma Veiligheid.

Nieuwe normen voor de waterkeringen

De komende jaren staan in het teken van de nadere uitwerking van het nationale Deltaprogramma. Het nieuwe beleid bevat de hoofdkeuzen om Nederland voor te bereiden op de gevolgen van klimaatverandering. Het gaat uit van een gelijke basisveiligheid voor iedereen. Maatregelen om het risico op overstroming te beperken blijven de belangrijkste basis vormen. Daarnaast zijn er strategieën om de gevolgen bij een overstroming te beperken en wordt er meer aandacht besteed aan crisisbeheersing en -bestrijding.

De nieuwe veiligheidsnormen en de achterliggende risicobenadering zijn ingrijpend: ze stellen andere en in veel gevallen hogere eisen aan de waterkering. Vooral de sterkte van de dijk weegt in de nieuwe benadering zwaarder. Daarnaast is de differentiatie van de normering binnen ons beheergebied nieuw, waarbij het principe van de gevolgen van een dijkdoorbraak zijn door vertaald naar normhoogte. Anders gezegd: hoe groter de gevolgen van een dijkdoorbraak op het betreffende traject, hoe strenger de norm. Vanuit dat perspectief beschouwd krijgen de dijken van traject 48-1 (Liemers) en 50-1 (Zutphen) voor ons gebied de strengste norm (overstromingskans 1/30.000).

Wij hebben een eerste inzicht in de veiligheidsopgaven voor dijksterkte en dijkhoogte en werken nu toe naar uitvoeringsstrategieën om de dijken uiterlijk in 2050 op orde te brengen, in samenhang met ruimtelijke ontwikkelingen en rivierverruiming.

Eerste veiligheidsbeoordeling

Alle waterkeringen moeten opnieuw worden beoordeeld op basis van de nieuwe normen. Als na beoordelen van een waterkering blijkt dat deze niet aan de eisen voldoet ('afgekeurd' wordt) wordt deze aangemeld voor het Hoogwaterbeschermingsprogramma. Voor de eerste beoordeling heeft de minister in december 2016 het wettelijk beoordelingsinstrumentarium (WBI 2017) beschikbaar gesteld. Het instrumentarium is nog niet volledig en vraagt nog verdere ontwikkeling. Op basis van het WBI beoordelen wij of een dijktraject wel of niet voldoet en in welke mate. Daarvoor zijn er 5 beoordeling categorieën van 'voldoet ruim aan de signaleringswaarde' tot 'voldoet niet aan de ondergrens'.

De ambitie en strategie voor de eerste beoordeling is inmiddels vastgesteld. Het waterschap moet in 2022 een eerste veiligheidsbeeld opleveren van alle primaire waterkeringen in beheer. In 2023 informeert de minister de Tweede Kamer over het landelijke veiligheidsbeeld.

Alliantie Rijk en waterschappen in het HWBP

In het hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP) hebben de waterschappen met het Rijk een alliantie gesloten. Doel is om de uitvoeringskracht en kennis te bundelen waardoor de doelmatigheid wordt vergroot. Dit gebeurt o.a. in de vorm van een programmadirectie. Onderdeel van het HWBP is het platform De Dijkwerkers. Dit platform ondersteunt Rijk en waterschappen bij personele uitwisseling en kennisuitwisseling ten behoeve van het uitvoeren van dijkversterkingsprojecten.

Onderdeel zijn van deze alliantie houdt in dat er ook actief wordt bijgedragen in personele zin. Dat levert meerwaarde op voor de alliantie, maar de ervaring leert ook dat dit bijdraagt aan de ontwikkeling van eigen medewerkers en een duidelijke versterking van ons netwerk oplevert. We zien de vraag vanuit het Hoogwaterbeschermingsprogramma en vanuit de dijkwerkers aan ons waterschap toenemen. Het is zinvol om hiervoor een duidelijke strategie te bepalen.

Samenwerking Duitse partners; dijkkring 48

Dijkkring 48 bestaat in totaal uit 98 kilometer waterkering, waarvan 53 kilometer in Nederland en 45 kilometer in Duitsland ligt. Ondanks dat we voor onze waterveiligheid afhankelijk zijn van deze Duitse waterkeringen gaat de nieuwe normering uitsluitend over de Nederlandse dijken. Op basis van de lopende landsgrensoverschrijdende studie, waaraan instanties uit beide landen samenwerken, zal worden bepaald of dit nog leidt tot inzichten die aanvullende maatregelen vragen. We weten dat in de tussentijd de waterveiligheid verder toeneemt, omdat de Duitse dijken in de periode tot 2025 worden versterkt op basis van de huidige Duitse normering. De vraag is of dat voldoende invulling geeft aan het strenger wordende Nederlandse waterveiligheidsbeleid. Ook als waterschap zullen we een handelingsperspectief moeten vormen hoe we met het dijktraject 48-1 verder willen, gezien de verschillen over de landsgrenzen heen.

De samenwerking met Duitse partners verloopt goed, ons netwerk met de burens in het Rijnstroomgebied is goed op orde. Wel zien we met name ook voor de vertaling van de resultaten van het onderzoek een noodzaak voor verdere versterking van de samenwerking en de overlegstructuren.

Deltaprogramma Rivieren

In 2015 zijn de Deltabeslissingen vastgesteld. Voor het Rivierengebied is gekozen voor een krachtig samenspel tussen dijkverbetering en rivierverruiming. Voor een goede bescherming tegen overstromingen zijn in het rivierengebied beide maatregelen nodig. Dit samenspel is in een zogenaamde voorkeursstrategie vastgelegd, met in ons beheergebied een aantal rivierverruimende maatregelen. Onder andere de uitwerking van klimaatpark IJsselpoort maakt onderdeel hiervan uit. We werken samen met regionale partijen onder het Bestuurlijk Platform Delta Rijn aan de actualisatie en uitwerking van deze voorkeursstrategie.

Zorgplicht

Een belangrijke ontwikkeling op het gebied van waterveiligheid is de zorgplicht. De zorgplicht vraagt ons om 'aantoonbaar in control' te zijn op het gebied van het beheer van de waterkeringen. De Inspectie Leefomgeving en Transport (ILT) zal daartoe in 2017 een systeem-audit uitvoeren. De voorbereidingen hiervoor lopen goed. Een collegiale peer review met waterschappen Aa en Maas, Vallei en Veluwe en Drents Overijsselse Delta, waarbij bestuurder, directeur en manager worden betrokken, is afgerond. Op basis van de landelijk vastgestelde basiseisen worden verdere procesaanpassingen doorgevoerd. Ook de ambities van ons waterschap ten aanzien van het doorvoeren van de zorgplicht zijn vastgesteld.

Ontwikkeling in uitvoering deelprogramma's

De investeringen die nodig zijn voor de uitvoering van de opgaven uit het waterbeheerplan, zijn opgenomen in drie deelprogramma's: zorgplicht en instandhouding, toetsing en verbetering en deelname HWBP.

Primaire keringen

a. Zorgplicht en instandhouding

De Inspectie Leefomgeving en Transport (ILT) doet haar werk door middel van zgn. systeemaudits. Deze raken een groot deel van het waterschap en zullen in de 2e helft van 2017 worden uitgevoerd. Ter voorbereiding op de ILT audit vindt er in de zomer een audittraining plaats voor de betrokken medewerkers.

b. Toetsing en verbetering

Ons werk aan dijkversterkingsprojecten als onderdeel van de HWBP-alliantie betreft op dit moment: Pannerden-Loo, Rijnkade Arnhem, Twentekanaal Gorssel/Zutphen, IJsselpaviljoen/Havenstraat Zutphen, Vispoorthaven Zutphen en Industrierrein Grutbroek Doetinchem.

Het project Pannerden-Loo bevindt zich in de realisatiefase, de overige projecten bevinden zich nog in de verkenningsfase. Deze dijktrajecten zijn in 2011 afgekeurd op basis van de toen geldende normen. Bij de huidige ontwerpen wordt rekening gehouden met de nieuwe normen die in januari 2017 van kracht zijn geworden.

Door uitvoering van deze dijkversterkingsprojecten leren we welke (project)organisatie we moeten neerzetten, ook voor onze toekomstige HWBP-projecten. We organiseren ons nu effectief, maar kwetsbaar en relatief duur. We willen kantelen naar een kostenefficiënt model waarin we op samenwerken kunnen sturen en we als organisatie maximaal ervaring en kennis opbouwen met eigen medewerkers. De eerste concrete stap hiervoor wordt gezet in het formatieplan 2018. Daarnaast gaan we een onderzoek starten om duidelijk te krijgen welke organisatorische aanpassingen nog meer noodzakelijk zijn om gesteld te staan voor de groter wordende opgave.

c. Deelname in HWBP

Over de financiering van de investeringen om de primaire keringen in 2050 aan de nieuwe normen te laten voldoen worden tussen het ministerie en de waterschappen afspraken gemaakt. De huidige kostenverdeling op basis van het Bestuursakkoord Water zal waarschijnlijk blijven gelden. Het blijft van belang om binnen het HWBP te waken voor de juiste besteding van dit (gezamenlijke) budget.

Regionale keringen

a. Zorgplicht en instandhouding

We onderzoeken samen met de provincie(s) en andere waterschappen hoe de normering en aanwijzing van alle regionale keringen verbeterd kan worden. Hierbij dient de risicobenadering die voor de primaire keringen geldt als voorbeeld.

b. Toetsing en verbetering

Er is een beperkte opgave voor verbetering van regionale keringen. Voor de kering bij Tuindorp is een aanvullende verkenning uitgevoerd, op basis waarvan een besluit over maatregelen kan worden genomen. In dit proces zijn provincie en gemeente Rijnwaarden nauw betrokken.

Crisisbeheersing

Het verder professionaliseren van de crisisorganisatie is een belangrijk speerpunt. Het waterschap trekt hierin samen op met andere waterschappen, zowel landelijk als regionaal. Bij (dreigende) crisis is goede informatievoorziening cruciaal.

In week 39 van dit jaar vindt er een grootschalige hoogwater calamiteitenoefening 'Deining en Doorbraak' plaats, de voorbereidingen hierop zijn in volle gang.

Ontwikkeling investeringen

Voor het investeringsvolume binnen het programma Veiligheid is de Meerjarenraming 2017-2020 het uitgangspunt. De meest recente peiling van de uitvoering van projecten en analyse van interne en externe ontwikkelingen leiden tot een bijstelling van deze meerjarenraming. Onderstaande tabel toont de bijstellingen.

Investeringsraming 2018-2021 - programma Veiligheid

bedragen in € mln.

	Prognose 2017	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
1. Zorgplicht (instandhouding)	0,6	0,9	0,9	0,9	0,9
2. Bijdrage HWBP	6,5	6,2	5,0	6,2	5,4
3. Toetsen en versterken ¹⁾	3,3	2,2	14,9	21,0	14,5
4. Bedrijfsvoering	0,1	0,1	0,2	0,0	0,0
Saldo programma bruto	10,5	9,4	21,0	28,1	20,8
Cofinanciering ²⁾	-2,3	-1,4	-13,0	-18,4	-12,6
Totaal programma netto	8,2	8,0	8,0	9,7	8,2
<i>Meerjarenraming 2017-2020</i>	<i>8,2</i>	<i>8,0</i>	<i>8,4</i>	<i>9,3</i>	<i>0,0</i>

Toelichting ontwikkeling investeringen

- 1) Investeringsvolume met nog grote onzekerheden: bedrag is geraamd op basis van kentallen en gaat uit van voortvarende beoordeling op basis van de nieuwe normering en start van de verkenningsfase van dijktraject 48-1. De discussie rondom de Duitse dijken vergroot deze onzekerheden.
- 2) Subsidie inkomsten HWBP van 90% zijn ingeboekt op het jaar van betreffende uitgave. Uitgangspunt hierbij is dat de subsidiebeschikking is verleend. De daadwerkelijke uitbetaling kan later plaatsvinden.

Totale lasten veiligheid

De getoonde investeringen maken deel uit van de totale kosten voor de waterveiligheid. Naast de kapitaallasten, die het gevolg zijn van de investeringen, bestaan deze uit personele lasten en overige lasten. De totale kosten omvatten alle taken voor de instandhouding van de primaire en regionale keringen, crisisbeheersing en bijdragen aan het HWBP.

bedragen in € mln.

Veiligheid	Prognose 2017	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Netto kapitaallasten	2,7	3,0	3,3	3,7	4,0
Netto personeelslasten	1,5	1,6	1,6	1,7	1,7
Netto overige lasten	1,5	1,5	1,5	1,6	1,6
Totale lasten programma	5,7	6,1	6,4	7,0	7,3

5. PROGRAMMA AFVALWATERKETEN

Hoofdpijnen beleid

Mede vanwege technologische ontwikkelingen is het zuiveringsbeheer de laatste jaren sterk in beweging. Het accent ligt - naast het zorgen voor een goed zuiveringsproces - steeds meer op winning van energie en grondstoffen. Ook het in de hand houden van kosten en de verduurzaming van de keten door inzet op samenwerking in de hele afvalwaterketen, is goed op gang. Het waterschap stelt zich in deze ontwikkelingen proactief op, neemt waar mogelijk initiatieven en is voor zowel het bedrijfsleven als de medeoverheden een gedegen gesprekspartner als het gaat om de verdere ontwikkeling van de waterketen.

Het Waterbeheerplan 2016-2021 geeft voor het thema Afvalwaterketen uitwerking aan ons beleid voor:

- inzameling, transport en zuivering van afvalwater;
- een effectieve en efficiënte (afval)waterketen;
- winnen van energie en grondstoffen.

Het bestuursakkoord (2015) van het algemeen bestuur legt hierbij het accent op de bijdrage van het waterschap aan een circulaire economie, op duurzaamheid en op betaalbaarheid.

Interne en externe ontwikkelingen

Er zijn diverse belangrijke ontwikkelingen die de uitvoering van het WBP bepalen voor het programma Afvalwaterketen.

Omgaan met nieuwe stoffen

De afgelopen jaren is de aandacht voor zogenaamde 'nieuwe probleemstoffen' toegenomen. Het gaat hierbij om hormoonverstorende stoffen, medicijnresten en andere micro verontreinigingen. Er is meer onderzoek naar effect van deze stoffen op het aquatische milieu en besef neemt toe dat er maatregelen nodig zijn voor een goede bescherming van mens, dier en (drink)waterkwaliteit. De aard en omvang hiervan is nog niet goed bekend, maar deze zullen zeker een kostenverhogend effect hebben.

Verder blijven we actief deelnemen in landelijke werkgroepen om zo het (landelijk) beleid te beïnvloeden maar ook om een eigen aanpak uit te kunnen zetten. De hoofdlijn van deze aanpak voor 'schoon water' wordt medio 2017 voorgelegd (zie ook hoofdstuk 3: Watersysteembeheer). Vertrekpunt is om in eerste instantie de focus te leggen op maatregelen aan de bron. Kostenintensieve maatregelen op RWZI's worden pas overwogen als andere maatregelen niet voldoende bijdragen aan de oplossing van dit probleem of beduidend goedkoper zijn. Komende jaren wordt duidelijker wat de opgave is om de risico's van nieuwe stoffen in het watersysteem te beperken en wat het perspectief is van de bronmaatregelen.

Grondstoffenproductie

Om de transitie van afvalverwijdering naar grondstoffenproductie te maken is innovatie in technieken en methoden nodig. Bestaande (zuiverings)processen worden aangepast en nieuwe worden geïntroduceerd. Deze innovaties vergen investeringen. We passen innovaties toe als onze voorstellen ten minste financieel neutraal zijn, maar bij voorkeur kostenbesparingen met zich meebrengen (positieve business case), bijvoorbeeld door minder energieverbruik en minder slibproductie. Binnen de kaders van de geldende lozings-eisen wordt de grondstoffen-productie het leidende principe. Daarom nemen we actief deel aan netwerken en besteden we nadrukkelijk tijd, geld en aandacht aan innovaties in binnen- en buitenland.

Samen met partners winnen we al langere tijd fosfaat in Olburgen terug. In het najaar van 2016 heeft het algemeen bestuur besloten om in Zutphen neo-alginaat terug te gaan winnen en het krediet voor de bouw van de neo-alginaatfabriek beschikbaar gesteld.

Slibverwerking

De slibmarkt in Nederland is volop in beweging waardoor de behandeling en verwerking van slib verandert. Ook de mogelijkheden voor hergebruik (van biomassa, fosfaat, e.d.) nemen toe. Onze slibstrategie richt zich op het flexibel en adaptief reageren op de markt, op innovaties en op duurzaamheid. Binnen de planperiode wordt toegewerkt naar een nieuw slibcontract (met ingang van 1-1-2019)

Ontwikkeling in uitvoering deelprogramma's

De investeringen die nodig zijn voor de uitvoering van de opgaven uit het waterbeheerplan, zijn onderverdeeld in de volgende programma's:

1. Renovatie en vervanging

Vervangingsinvesteringen zijn nodig om de transportleidingen, rioolgemalen, zuiveringsinstallaties en slibontwateringsinstallaties in goede conditie te houden. De hoeveelheden afvalwater die we transporteren zijn afgestemd op de afspraken met gemeenten (voldoen aan afnameverplichting). Onze RWZI's voldoen aan de maatwerkvoorschriften voor de lozing op oppervlaktewater en bij het ontwateren realiseren we een zo hoog mogelijk droge stofgehalte.

De belangrijkste investeringen in de komende jaren zijn:

- Vervangen procesautomatisering op de rioolgemalen en zuiveringsinstallaties. Daarbij nemen we noodzakelijke renovatie van andere (elektrische) onderdelen en kansen voor energiebesparingen mee.
- Renovatie van 10 rioolgemalen en het verleggen van persleidingen langs de A12 in verband met aansluiting van de A15 (ViA15).
- Vervanging van de slibontwateringsinstallatie van RWZI Olburgen.

2. Aangescherpte regelgeving

Wijzigingen in landelijke regelgeving kunnen tot gevolg hebben dat er investeringen nodig zijn. Vooralsnog wordt ervan uitgegaan dat discussies over 'nieuwe stoffen' niet voor 2021 leiden tot investeringen.

3. Slibstrategie

Het verwerken van zuiveringsslib is een vaste, grote kostenpost voor het waterschap. Op basis van de nieuwe slibstrategie zijn de komende jaren investeringen nodig in nieuwe technieken om de slibhoeveelheden te reduceren en duurzame routes voor de toekomst vast te stellen. De samenwerking op het bedrijventerrein Innofase bij Duiven op gebied van energie (warmte en elektriciteit, smart grid) en slib (drogen op restwarmte) biedt een belangrijke kans op invulling van onze slibstrategie. In de investeringsraming is rekening gehouden met een drooginstallatie.

4. Grondstoffen

In 2016 is gestart met de realisatie van een nieuwe grondstoffenfabriek te Zutphen, waarbij neo-alginaat zal worden (terug)gewonnen. Daarnaast is met de Papierfabriek Doetinchem samenwerking gezocht op gebied van afvalwaterzuivering en de teruglevering van biogas. Verder lopen er diverse onderzoeken naar de winning van een tweede grondstof. Hierin zijn we volgend, de focus ligt op de winning en verwaarding van neo-alginaat.

5. Energie

In maart 2017 heeft het algemeen bestuur besloten dat het waterschap uiterlijk in 2025 energieneutraal wil zijn (zie ook hoofdstuk 6: Bedrijfsvoering). Om dit te bereiken wordt ingezet op vier sporen, te weten windenergie, zonne-energie, energie uit biomassa en kansen voor energiewinning bij gebiedsinitiatieven.

In de meerjarenraming is een voorlopige investering voor energieopwekking opgenomen. Daarbij is uitgegaan van de ontwikkeling van zonne-energie in de jaren 2018-2020 en van windenergie vanaf 2021.

Ontwikkeling investeringen

Voor het investeringsvolume binnen het programma Afvalwaterketen is de Meerjarenraming 2017-2020 het uitgangspunt. De meest recente peiling van de uitvoering van projecten en analyse van interne en externe ontwikkelingen (voorjaar 2017) leiden tot een bijstelling van deze meerjarenraming. Onderstaande tabel toont deze bijstellingen.

Investeringsraming 2018-2021 - programma Afvalwaterketen

bedragen in € mln.

	Prognose 2017	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
1. Renovatie en vervanging	7,8	11,5	5,2	5,2	4,1
2. Aangescherpte regelgeving	0,0	0,0	0,0	0,0	0,9
3. Slibstrategie	0,2	3,6	4,3	2,9	2,9
4. Energie	2,0	2,7	3,8	1,8	11,2
5. Grondstoffen	3,4	1,9	3,0	1,5	0,1
6. Bedrijfsvoering	0,6	0,4	0,9	0,2	0,1
Saldo programma bruto	13,9	20,1	17,2	11,6	19,3
Cofinanciering ¹⁾	-0,9	-3,7	-1,2	0,0	0,0
Totaal programma netto	13,0	16,4	16,0	11,6	19,3
<i>Meerjarenraming 2017-2020</i>	<i>17,5</i>	<i>13,9</i>	<i>13,8</i>	<i>11,8</i>	

- 1) Dit betreft met name bijdragen van Rijk en provincie voor innovaties op gebied van slibverwerking, het ontwikkelen van een NEO-alginaatfabriek en het verleggen van persleidingen langs de A12.

De totale investeringsraming over de periode 2018-2021 is € 63,3 mln. Daarvan is € 27,6 mln. voor renovatie en vervanging. In projecten die terugverdieneffecten hebben wordt € 35,7 mln. geïnvesteerd.

Totale kosten afvalwaterketen

De getoonde investeringen maken deel uit van de totale kosten voor de afvalwaterketen. Naast de kapitaallasten, die het gevolg zijn van de investeringen, bestaan deze uit personele lasten en overige lasten. De totale kosten omvatten alle taken voor de instandhouding van de transportketen en RWZI's, slibverwerking en energie- en grondstofwinning.

bedragen in € mln.

Afvalwaterketen	Prognose 2017	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Netto kapitaallasten	13,6	14,1	12,1	12,6	12,4
Netto personeelslasten	8,1	8,9	9,1	9,4	9,7
Netto overige lasten	21,2	22,9	22,8	23,2	23,6
Totale lasten programma	42,9	45,9	44,0	45,2	45,7

6. BEDRIJFSVOERING

De ontwikkelingen binnen en buiten het waterschap hebben gevolgen voor de organisatie en voor onze werkprocessen. Ontwikkelingen die effect hebben op de kosten worden hierna toegelicht.

Duurzaamheid en energieneutraliteit

In het kader van onze duurzaamheidsstrategie is de potentie voor energieopwekking bij het waterschap onderzocht en vastgesteld. Het gaat hierbij om energie uit zon, waterkracht, biogas en wind. Om in 2025 energieneutraal te kunnen worden is, naast besparing, een duurzame energieopwekking van 28 mio kWh per jaar nodig. Op basis van onderzoek naar de beschikbare vormen van duurzame energieopwekking blijkt windenergie noodzakelijk om deze doelstelling te bereiken. Andere vormen van opwekking, zoals biogas, water en zon, zijn voor het waterschap interessant, maar hebben hun beperkingen in hoeveelheid op te wekken energie en/of de productiekosten. Daarom wordt ingezet op een mix van duurzame energieopwekking:

- Starten met windenergie op locatie Duiven Nieuwgraaf en De Mars te Zutphen. Bij de ontwikkeling van windturbines door het waterschap kan worden aangesloten bij reeds aanwezige windmolenparken. Hier kan jaarlijks maximaal 22 mio kWh duurzame energie worden opgewekt.
- Starten met de ontwikkeling van zonne-energie. Toepassing van zonnepanelen op onze RWZI-terreinen en de daken van onze gebouwen lijkt haalbaar. Hiermee kan jaarlijks maximaal 3 mio kWh aan duurzame energie worden opgewekt.
- Extra elektriciteit uit biogas. De extra elektriciteit die we uit biogas kunnen opwekken is jaarlijks maximaal 2,4 mio kWh.
- Aansluiten op gebiedsinitiatieven bij de locaties Olburgen en Etten. Tijdens de verkenning naar mogelijkheden voor windenergie bleek veel animo om samen met het waterschap te onderzoeken of er, in plaats van windenergie, ook andere vormen mogelijk zijn van duurzame energieopwekking.

Omgevingswet

In 2019 treedt naar verwachting de Omgevingswet in werking. De verandering in de manier van werken zal impact hebben op decentrale overheden. Niet alleen vanuit een organisatorisch en bedrijfsmatig perspectief, maar ook op het gebied van leiderschap en cultuur. Aandacht voor houding en gedrag zijn in dit kader onmisbaar. Met de invoering van de Omgevingswet wil de Rijksoverheid het omgevingsrecht eenvoudiger en inzichtelijker maken. Nederland krijgt straks één wet voor de hele leefomgeving. Ook wil men met de wet vraagstukken bij de oorsprong kunnen aanpakken, waarbij de Omgevingswet het mogelijk maakt om lokale vraagstukken ook echt lokaal op te lossen.

In de nieuwe manier van werken is een wisseling van perspectief nodig, waarbij de burger veel meer centraal gaat staan. Diverse veranderingen maken van de Omgevingswet een complexe transitie. Zo wordt bijvoorbeeld de rol van de overheid een andere. De overheid is niet meer de bepaler of toetsers van wat kan en mag gebeuren, maar meer regisseur. Dit vergt van professionals dat ze de overgang maken van een besluitvormende rol naar een meer faciliterende rol. In praktische zin komt daar nog bij dat de beslistermijn van vergunningen korter wordt dan voorheen. Dat vergt een strakke(re) organisatie van de backoffice bij vergunningverlening, zowel binnen de organisatie als in de samenwerking met andere decentrale overheden.

We kiezen ervoor om de implementatie van de Omgevingswet op een gecoördineerde en programmatische wijze te structureren. De omvang van de implementatie is weergegeven in een aantal deelprojecten dat we onderscheiden. Een geslaagde implementatie vergt slimme samenwerking met onze partners, burgers en bedrijven.

Informatiemanagement

Informatiestrategie

De informatie die door het waterschap geproduceerd wordt, wordt in toenemende mate gedeeld met burgers, bedrijven en ketenpartners. Daarnaast is er een snelle ontwikkeling van de technologieën waarmee informatie verzameld en gedeeld kan worden. In 2017 wordt daarom een informatiestrategie opgesteld om richting te geven aan de veranderingen die nodig zijn om op alle relevante ICT-ontwikkelingen in te spelen. De dynamiek en complexiteit van de ontwikkelingen vraagt om een duidelijk richtpunt voor de langere termijn en flexibiliteit op de kortere termijn. Daarnaast wordt de focus verbreed van intern (efficiëntie) naar ook extern (maatschappelijke meerwaarde) om interne en externe ontwikkelingen met elkaar in lijn te brengen.

Digitalisering

De Nederlandse overheid ontwikkelt zich steeds meer tot een digitale overheid, daarbij gebruik makend van de nieuwste mogelijkheden op het gebied van informatietechnologie. Waar diensten samenkomen is ontwikkeling erop gericht om als overheden samen op te trekken en gezamenlijke digitale loketten te vormen. De digitale overheid moet burgers en bedrijven in staat stellen om op een veilige, betrouwbare en eenvoudige manier digitaal zaken te doen met de overheid.

De Unie van waterschappen heeft in 2016 het Digikompass opgesteld. Dit is een visie op de dienstverlening van de waterschappen in de informatiesamenleving. De visie is inmiddels nader uitgewerkt tot een checklist waarmee de waterschappen hun eigen digitaliseringsopgave voor 2017 e.v. nader in beeld kunnen brengen.

De belangrijkste zaken die voor ons waterschap op de rol staan, zijn:

- aanpassingen in de organisatie vanwege vereisten rond bescherming van persoonsgegevens en het melden van datalekken, waaronder de aanwijzing van een 'functionaris gegevensbescherming';
- gegevensbeheer op orde brengen vanwege vereisten van actualiteit en betrouwbaarheid bij de wettelijk verplichte levering van informatie aan landelijke voorzieningen, zoals de Basisregistratie Grootchalige Topografie (BGT) en het Digitaal Stelsel Omgevingswet (DSO);
- risicobeheersing ten aanzien van cybercriminaliteit, en het aanhouden van het landelijk afgesproken basisniveau informatieveiligheid waterschappen (BIWA).

Risicomanagement

Risicomanagement is een organisatiebreed onderwerp. Risicomanagement en -bewustzijn geldt voor iedereen, maar daarbij heb je wel een aanjager of coördinatiepunt nodig. Het is van belang om breed en integraal te kijken en bewust te zijn van risico's die het werk binnen het waterschap met zich meebrengt. Houding en gedrag rond risicomanagement is van belang. We kennen gelaagdheid in risico's. Sommige risico's zijn te instrumenteren. Daarnaast spelen 'hygiëne'-factoren die gewoon op orde moeten zijn, zoals de financiële vastlegging en verantwoording. We willen een balans vinden tussen risicobeheersing en ondernemerschap.

De volgende opgaven worden in 2017 verder uitgewerkt: wat verstaan we onder risicomanagement, wat kunnen we instrumenteren en wat is voor het overige noodzakelijk.

Strategische personeelsplanning

Omdat we willen inspelen op de toenemende dynamiek van onze omgeving, de toenemende gemiddelde leeftijd van het personeel en nieuwe thema's zoals energie, informatie-management en circulaire economie hebben we een strategische personeelsplanning opgesteld. De Watervisie 2030 is daarbij een belangrijk uitgangspunt. Daarin zijn onze externe omgeving en onze ambities geduid en is richting gegeven aan de wijze waarop we aan het realiseren van onze opgaven willen werken. Strategische personeelsplanning is een cyclisch proces waarbij sprake is van continue afstemming tussen de richting die de organisatie op wil en de kwalitatieve en kwantitatieve bezetting.

Ons waterschap ontwikkelt zich als netwerkorganisatie, met een relatief beperkt aantal medewerkers. Uitgangspunt voor de personele omvang blijft soberheid en doelmatigheid. Op tal van onderwerpen moet ons waterschap zich echter (opnieuw) positioneren, voldoen aan wetgeving en zich ontwikkelen op nieuwe terreinen. Dat heeft consequenties voor de personele omvang en (eigen) bezetting. In het formatieplan zal komend najaar een gedetailleerd inzicht worden geboden in (ontwikkeling van) de personele samenstelling, waaronder ook de invulling van de Participatiewet.

Onderstaand worden de belangrijkste ontwikkelingen samengevat. Opgeteld omvat het formatieplan 2018 een groei van 20 FTE, waarvan een flink deel bestaat uit het in dienst nemen van (nu nog) ingehuurde capaciteit voor grote projecten zoals het hoogwater-beschermingsprogramma. Belangrijk zijn de navolgende thema's:

Hoogwaterveiligheid

De komende jaren moeten conform de wet alle dijken opnieuw beoordeeld worden. Dat vergt extra capaciteit. Daarnaast is onlangs gestart met de eerste dijkverbeteringen in het kader van het landelijke hoogwater beschermingsprogramma (HWBP). Projecten die in dat kader uitgevoerd worden, kennen een eigen, landelijk gestandaardiseerde projectstructuur (IPM), waarop ook onze projectorganisatie geënt moet worden. De projecten lopen door tot na 2030. We willen hiervoor kennis opbouwen en behouden. De capaciteit bij zowel waterkeringen als bij projecten wordt daarom uitgebreid (10 FTE). Daarvan bestaat 9 FTE uit het in dienst nemen van nu nog ingehuurde capaciteit. Een groot deel (90%) van deze personele kosten worden vanuit het landelijke hoogwaterbeschermingsprogramma weer vergoed. Het vast in dienst nemen verhoogt de kwaliteit en doet onze kwetsbaarheid afnemen.

Strategie

Het versterken van de strategische denkkraft is nodig om maatschappelijke en technologische ontwikkelingen sneller te doorzien op consequenties voor ons waterschapswerk en de verbindingen met onze stakeholders. Of het nu gaat om de Omgevingswet, klimaatverandering, dataveiligheid en informatiemanagement, risicobeheersing of energietransitie, op alle vlakken tegelijk is veel ontwikkeling gaande. Die denkkraft willen we door de hele organisatie heen gaan versterken. Aanvullend zijn twee posities nodig voor 'vrije denkers' die de strategische thema's oppakken voor het bestuur en management (2 FTE).

Investeringsagenda

De investeringsagenda die de decentrale overheden begin 2017 samen hebben opgesteld, toont een grote ambitie op het gebied van klimaat adaptatie, energietransitie en circulaire economie. Ons waterschap is reeds gestart met een verkenning en planvoorbereiding van de energietransitie. Maar de inspanningen voor, en de sturing op de doelen van genoemde agenda zal de komende jaren nog versterkt moeten worden. Op het gebied van terugwinnen en verwaarden van grondstoffen vindt volop ontwikkeling plaats - zowel voor afvalwater zelf als voor zuiveringsslib. Omdat dit allemaal structurele ontwikkelingen zijn, is aanvullende kennis en capaciteit noodzakelijk (2 FTE).

Risicobeheersing

Zowel vanuit wetgeving en regelgeving, als vanwege zelf gekozen zorgvuldigheid en verantwoording is een versterking nodig op het gebied van risicobeheersing. Het betreft een breed scala van risico's zoals financieel, juridisch, informatie, inkoop, aanbesteding en werkprocessen. Het condensatiepunt ligt bij control, maar ook bij andere onderdelen is versterking op risicobewustzijn en –beheersing nodig (3 FTE).

Omgevingswet

De personele gevolgen van de implementatie van de Omgevingswet zijn momenteel nog niet goed te overzien. Door de hele organisatie heen wordt de implementatie momenteel voorbereid. Er worden aanpassingen voorzien op het gebied van vergunningverlening en handhaving, projectuitvoering, informatiemanagement, verantwoording en transparantie, beleidsvoorbereiding, etc. Op verschillende plaatsen in de organisatie zal de toegenomen complexiteit en afstemming met de omgeving leiden tot functieaanpassing. Een uitbreiding van de capaciteit is komend jaar nog niet opgenomen, maar is in de loop van 2018-2019 wel te verwachten.

Wet normalisering rechtspositie ambtenaren (Wnra)

Per 1 januari 2020 gaat de Wet normalisering ambtelijke rechtspositie van kracht. Vanaf dat moment moeten de vier overheidswerkgevers (Rijk, gemeenten, provincies en waterschappen) een cao en arbeidsovereenkomsten afsluiten naar burgerlijk recht. De normalisering past bij de arbeidsverhoudingen van deze tijd. Een arbeidsovereenkomst is een beter uitgangspunt voor vertrouwen en gelijkwaardigheid tussen werkgever en werknemer. De huidige eenzijdige (ambtelijke) aanstelling brengt een ongelijkwaardige relatie met zich mee.

In de periode 2017-2020 zet de sector een aantal stappen. Zo moet onder meer een werkgeversvereniging worden opgericht om een cao af te kunnen sluiten. Daarnaast zullen de waterschappen decentrale afspraken moeten toetsen aan de juridische basis van het privaatrecht. Ook moeten zij arbeidsovereenkomsten afsluiten met alle medewerkers. Op dit moment wordt op het niveau van de Unie van Waterschappen gewerkt aan een plan van aanpak. Op basis daarvan zullen de eerste voorbereidende stappen in het najaar van 2017 worden gezet.

7. MEERJARENRAMING

Als opmaat voor de komende begroting en meerjarenraming worden in dit hoofdstuk de relevante financiële ontwikkelingen toegelicht met hun gevolgen voor het waterschap. Het gaat hierbij zowel om gevolgen voor de lasten, als voor de baten van het waterschap. Ook worden de uitgangspunten van het duurzaam financieel beleid toegelicht.

Duurzaam financieel beleid

De huidige schuldpositie van ons waterschap is bovengemiddeld. In ons bestuursakkoord 'Water Verbindt' is daarom al aangegeven dat financiële meevallers in de eerste plaats ten goede moeten komen aan verlaging van de schuldenlast. De basis voor een uitwerking van deze aanpak is in de perspectievennota van vorig jaar reeds gelegd. Onder de noemer 'duurzaam financieel beleid' wordt inmiddels aangegeven op welke wijze het waterschap de komende jaren een stabilisatie en vervolgens verbetering van de schuldpositie kan bereiken. Het gaat hierbij niet alleen om een afname van de schulden, maar ook om een passend risicoprofiel en het uitvoeren van wettelijke taken tegen een maatschappelijk aanvaardbare tariefontwikkeling.

De doelstelling is om op middellange termijn de schuldquote te verlagen naar 250% van de omvang van de begroting. Daarbij wordt uitgegaan van een jaarlijkse tariefstijging van 3% voor de zuiverings- en watersysteemtaak en het benutten van te ontvangen dividend van de Nederlandse Waterschapsbank.

Ontwikkeling financieel-economische parameters

De ontwikkeling van de financiële parameters rente, inflatie en personeelslasten wordt hieronder weergegeven. Voor deze gegevens is o.a. uitgegaan van de cijfers van het Centraal Planbureau (CPB). Later dit jaar, bij het opstellen van de begroting en meerjarenraming, zullen deze opnieuw op actualiteit worden getoetst.

Inflatie

Op dit moment is een lichte stijging zichtbaar dankzij de aantrekkende economie en de stijgende olieprijs. Op basis van de verwachtingen van het CPB zal de Nederlandse economie zich in de komende jaren verder herstellen. De inflatie loopt hierbij ook op, maar zal naar verwachting onder het langjarige gemiddelde van 2% blijven.

Voor 2018 hanteren we een inflatiepercentage van 1,2%, dit loopt daarna jaarlijks op tot 1,8% in 2021. Dit ligt in lijn met de voorgaande perspectievennota.

Personeelslasten

Vorig jaar is rekening gehouden met een trendmatige verhoging van 2% van de personeelslasten. Gelet op recente ontwikkelingen houden we rekening met een verdere stijging van de pensioenlasten (leidt tot ca. 1% extra pensioenlasten voor de werkgever). Daarnaast moet rekening gehouden worden met de uitkomsten van de onderhandelingen voor de nieuwe cao per 1 januari 2017. De landelijke verwachting is dat de cao-lonen zullen stijgen. Gelet op het bovenstaande wordt voorgesteld rekening te houden met een stijging van de personeelslasten met 3% per jaar.

Strategische personeelsplanning

Op grond van de ontwikkelde strategische personeelsplanning (zie paragraaf Bedrijfsvoering) is voorzien dat er een groei nodig is in de personele omvang met afgerond 20 FTE in de loop van 2018. De bijbehorende personeelslasten zijn meegerekend.

Rente

De rente is in de afgelopen jaren gedaald tot een historisch laag niveau door het ruime monetaire beleid van de ECB. Het Centraal Planbureau geeft voor de komende periode een lichte stijging aan vanaf het huidige niveau. Desondanks blijft het te verwachten renteniveau ruim onder het langjarige gemiddelde. Daarnaast hebben we in het voorjaar van 2017 een aantal opnieuw te financieren leningen voor langere tijd vastgezet. Het verloop van het rente omslagpercentage voor de komende planperiode is van 2,6% in 2018 naar 2,3% in 2021.

Investerings

Periodiek wordt een analyse gemaakt van de voortgang van de voorbereiding en realisatie van voorgenomen projecten binnen de programma's. In deze perspectievennota is uitgegaan van de meest actuele investeringsraming, zoals die ook is opgenomen in de Bestuursrapportage 2017-1. In de nog op te stellen Begroting 2018 en Meerjarenraming 2018-2021 worden deze ramingen indien nodig in overeenstemming gebracht met de inzichten uit de Bestuursrapportage 2017-2.

Investerings per programma

bedragen in € mln.

	Prognose 2017	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Programma Watersystemen	6,0	7,5	8,4	8,7	8,9
Programma Veiligheid	8,2	8,0	8,0	9,7	8,2
Programma Afvalwaterketen	13,0	16,4	16,0	11,6	19,3
Bestuursverkiezingen	0,0	0,0	1,2	0,0	0,0
Totaal Investeringsvolume	27,2	31,9	33,6	30,0	36,4

Ontwikkeling belastingeenheden

De verwachte ontwikkeling van de omvang van de belastingeenheden wordt hieronder weergegeven en is o.a. gebaseerd op inzichten vanuit de eigen organisatie en prognoses van het gemeenschappelijk belastingkantoor GBLT.

Zuiveringsbeheer

De prognoses voor de ontwikkeling van vervuilingseenheden (VE's) hebben in de komende planperiode een positief effect op de omvang van de opbrengsten. Hoofdzakelijk wordt dit veroorzaakt door de stijging in VE's vanuit de nieuwe fabriek van Friesland Campina te Borculo. Daarnaast wordt er op grond van de conjunctuur – net als vorig jaar - een lichte stijging van de VE's bij bedrijven verwacht. De ontwikkeling bij woonruimten laat een licht stijgend beeld zien op basis van de verwachte bevolkingsopbouw in de komende jaren. Daarom gaan we uit van de volgende kengetallen: 962.200 VE's in 2018 oplopend naar 975.500 VE's in 2021.

Watersysteembeheer

De prognose voor de ontwikkeling van de WOZ-waarde - gebaseerd op gegevens van de Waarderingskamer - is afwijkend van die uit de voorgaande PPN. Voor het jaar 2017 (met peildatum 1 januari 2016) blijkt de WOZ-waarde 1,7% hoger te liggen dan op peildatum 1 januari 2015 – waarbij werd uitgegaan van een 1,0% stijging. Voor de komende jaren lijkt de woningmarkt landelijk sterker te gaan verbeteren dan vorig jaar werd aangenomen. Deze ontwikkeling laat op regionaal niveau echter grote verschillen zien. Daarom wordt voor 2018-2021 uitgegaan van een stijging met 2%.

Verder zijn op basis van de gegevens van GBLT de vervuilingseenheden met betrekking tot bronningen (grondwater onttrekking) meegenomen in de huidige prognoses. Verwacht wordt dat deze jaarlijks rond de 6.500 vervuilingseenheden zullen genereren, als bijdrage aan de opbrengsten voor de taak watersysteembeheer.

Meerjarig financieel perspectief

De meerjarenraming is opgesteld met als uitgangspunt de opgaven uit het waterbeheerplan, uit te voeren binnen de hiervoor aangegeven financiële kaders.

Voor de belastingopbrengsten is uitgegaan van een jaarlijkse gemiddelde tariefstijging van 3%, als onderdeel van het duurzaam financieel beleid.

De actualisatie van de raming van lasten en baten leidt tot een bijgesteld meerjarig financieel perspectief, een kostendekkende begroting voor beide taken vanaf 2018 en een toenemende vrije reserve.

In deze raming is daarnaast ook rekening gehouden met dividenduitkeringen van de Nederlandse Waterschapsbank (NWB), die naar verwachting vanaf 2019 weer mogelijk zal zijn. Op basis van de huidige inzichten is hierbij uitgegaan van € 4,0 mln. per jaar.

In onderstaande tabellen zijn de geactualiseerde baten en lasten samengevat. De tabellen laten ook de mate van kostendekkendheid zien en de ontwikkeling van de vrij inzetbare reserve in de komende jaren.

Financieel perspectief taak Zuiveringsbeheer

bedragen in € mln.

	Prognose 2017	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Baten	44,4	47,5	49,1	50,8	52,5
Lasten	42,9	45,9	44,0	45,2	45,7
Resultaat	1,5	1,6	5,1	5,6	6,8
Kostendekkendheid	103%	103%	112%	112%	115%
Stand vrij inzetbare reserve per 01-01	0,8	2,3	3,8	8,9	14,5
Toevoeging/onttrekking reserve	1,4	1,6	5,0	5,6	6,9
Stand vrij inzetbare reserve per 31-12	2,3	3,8	8,9	14,5	21,4

Financieel perspectief taak Watersysteembeheer

bedragen in € mln.

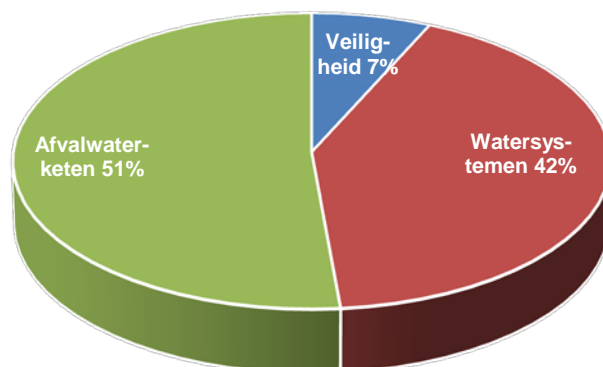
	Prognose 2017	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Baten	41,5	43,4	45,3	47,3	49,4
Lasten	41,5	43,3	42,6	43,7	44,7
Resultaat	0,0	0,1	2,7	3,6	4,7
Kostendekkendheid	100%	100%	106%	108%	111%
Stand vrij inzetbare reserve per 01-01	3,0	3,0	3,1	5,8	9,4
Toevoeging/onttrekking reserve	0,0	0,1	2,7	3,7	4,8
Stand vrij inzetbare reserve per 31-12	3,0	3,1	5,8	9,4	14,2

Netto lasten 2018 per programma

De lasten per programma zijn, na aftrek van subsidies, vergoedingen en/of andere bijdragen, ook als volgt weer te geven:

bedragen in € mln.

Programma	Raming 2018
Veiligheid	6,1
Watersystemen	37,2
Afvalwaterketen	45,9
Totaal	89,2

■ Veiligheid ■ Watersystemen ■ Afvalwaterketen

Ontwikkeling schuldpositie

bedragen in € mln.

	Prognose 2017	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Zuiveringsbeheer	2,7	5,7	2,1	-4,1	2,2
Watersysteembeheer	6,8	7,7	6,4	6,5	3,9
Totaal	9,5	13,4	8,5	2,4	6,1

Opmaat naar begroting en meerjarenraming

Met inachtneming van het geschetste meerjarig financieel perspectief zullen per taak de volgende lasten en volumes als uitgangspunt worden gehanteerd bij het opstellen van de Begroting 2018:

- netto lasten voor het Watersysteembeheer, inclusief programma Veiligheid: € 43,3 mln., bij een investeringsvolume van € 15,5 mln.
- netto lasten voor het Zuiveringsbeheer: € 45,9 mln., bij een investeringsvolume van € 16,4 mln.